

سپاه و ضرورت ارتقای بنیه علمی - تخصصی

گروه مدیریت - دکتر محمد ابراهیم سنجقی

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که نهادی مکتبی و جوشیده از متن انقلاب و مردم است، از همان بدو تأسیس به مدد جذب نیروهای متعهد و باکیفیت از پستوانه علمی - تخصصی نیرومندی برخوردار بوده است. با وجود این، نیاز سپاه به ذخایر بیشتر علمی تخصصی در مراحل گوناگون شکل‌گیری و توسعه آن در مقاطع مختلف زمانی متفاوت بوده و در مجموع، یک روند تکاملی داشته است.

وقوع جنگ تحمیلی و شدت نیازمندیهای آن به انواع تواناییها و قابلیت‌های گوناگون، ابعاد مضاعفی را برای بهره‌گیری از مایه‌های قویتر علمی - تخصصی در جنبه بوجود آوردن؛ به گونه‌ای که روند جنگ بیش از پیش تحت تأثیر نوآوریها و توانمندیهای تکنولوژیک قرار گرفت.

اکنون با پشت سر گذاشتن دوران جنگ تحمیلی این سؤال پیش می‌آید که آیا در اوضاع کنونی تنها باید به حفظ وضعیت موجود علمی - تخصصی سپاه بسنده کرد و صرفاً در مقام تثبیت و تحکیم آن برآمد، و یا اینکه با راز این فراتر نهاد و بنابر ملاحظات و موقعیت نوین حاکم بر کشور، در صدد ارتقای وضع موجود و رسیدن به قابلیت‌های پیشرفته‌تر علمی - تخصصی، که قاعدتاً دانشگاه امام حسین (ع) عهده دار انجام آن خواهد بود، برآمد. در اینجا سعی می‌شود با تشریح و تبیین پاره‌ای از عوامل پاسخی کوتاه در مورد سؤال فوق، مبنی بر ضرورت تقویت بنیه‌های دانش محوری در سپاه، به دست آید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

۱. مبانی مکتبی

مکتب حیات بخش اسلام به حکم آیه شریفه «واعذوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخیل ترهبون به عدو الله و عدوکم...»

که سرلوحه فلسفه وجودی سپاه قرار داشته است، به هیچ وجه حد و مرزی را برای توسعه توان و شالوده اقتدار نظام اسلامی، از جمله در ابعاد علمی - تخصصی آن، به رسمیت نشناخته است. خداوند متعال در این آیه شریفه به مسلمانان فرمان می‌دهد تا با شدت هر چه بیشتر در جهت کسب اقتدار بکوشند و آنچه را که از تجهیزات و ابزار قدرت، در

جمع ابعاد گوناگون آن، میسر است، فراهم آورند تا از این طریق در دل دشمنان خدا و دشمنان خویش، هراس ایجاد کنند.

این رعب و هراس، به خودی خود، موجب می گردد تا دشمنان بالقوه هوس تجاوز به میهن اسلامی را از سر دور کرده، چنین عملی را در محاسبات خود ناممکن و یا بسیار زیانبار ارزیابی کنند.

امروزه نظریه های استراتژیک در باب چگونگی ارتقای قدرت ملی به صورت فزاینده ای بر نقش بی بدیل توسعه بنیه علمی - تکنولوژیک جوامع اتفاق نظر دارند.

گذشته از کاربردهای نظامی، توسعه علم و دانش به خودی خود در فرهنگ اسلامی از قداست و اعتبار بالایی برخوردار است، تاجایی که حضرت رسول اکرم (ص) فراگیری آن را در زمره فرایض هر مردوزن مسلمان تلقی نموده، و امیر مومنان حضرت علی (ع) نیز آن را برترین شرافتها دانسته است «أشرف الشرف العلم»^۱

در قرآن مجید و دیگر احادیث ائمه معصومین (س) جایگاه رفیعی برای دانش آموزی منظور شده و کتابهای فراوانی در این باب به رشته تحریر درآمده است.

۲- مقتضیات یک برد احتمالی در آینده

اینکه اگر خدای ناکرده جنگ دیگری در آینده نزدیک یادور، علیه جمهوری اسلامی ایران واقع شود آنچه ویژگیهایی برخوردار خواهد بود، خود بحث مستقلی را نیازمند است. آنچه می توان در این مجمل و در ارتباط با موضوع اصلی این نوشتار بدان اشاره کرد، این است که وقوع یک جنگ احتمالی در آینده، صرف نظر از منبع تهدید، که قطعاً در ارتباط با بر قدرتهای استکباری قرار خواهد داشت، از ابعاد به مراتب قویتر تکنولوژیک نسبت به آنچه که در طول جنگ تحمیلی تجربه شده است برخوردار خواهد بود. به یقین می توان گفت که اساساً ماهیت یک جنگ احتمالی در آینده از جهات گوناگون با جنگ قبلی علیه جمهوری اسلامی ایران متفاوت خواهد بود، زیرا دشمن این بار با توجه به ناکامی قبلی و بر آوردی که نسبت به اراده و عزم راسخ رهبری و مردم در دفاع از حریم اسلام و نظام اسلامی دارد، با ساز و برگ قویتری به میدان خواهد آمد و ابتکارات بیشتری را (عمدتاً در بعد تکنولوژی) بکار خواهد بست. در چنین شرایطی ضرورت رویارویی مؤثر با تهدیدات احتمالی دشمن ایجاب می کند که

۱. محمد باقر نجف زاده بارفروش، «علم از دیدگاه امام علی (ع)»، جلد اول، تهران، دفتر مرکزی جهاد دانشگاهی، پاییز ۱۳۶۵، ص ۱۸۰.

تحولی بنیادین در تاکتیکهای موجود دفاعی ایجاد شود و فرضیات جدیدی، که ناشی از مقتضیات جدید یک نبرد احتمالی است وارد محاسبات گردد. شکی نیست که در فرضیات جدید، نیروهای پشتیبانی کننده پشت جبهه نسبت به گذشته از اهمیت بیشتری برخوردار خواهند بود زیرا از این پس نیروهای خط مقدم بانایزهای بسیار پیچیده تر، متنوع تر و کیفی تر روبرو خواهند بود. که تأمین آن جز با بسیج امکانات در پشت جبهه و فراهم آوردن حداکثر پشتیبانی در جمیع جهات مورد نیاز فراهم نخواهد شد. علاوه بر این، دامنه جنگ بیش از گذشته از درگیری در خطوط مقدم به درگیریهای استراتژیک در پشت جبهه تسری خواهد یافت. در این شرایط، بسیاری از نیروهای علمی - تخصصی که به گونه ای متفاوت در قبال تأمین نیازمندیهای متنوع جنگ مسئولیت دارند، همچون نیروهای خط مقدم نقش خواهند داشت. چگونه ممکن است یک رزمنده جان برکف بتواند بدون برخورداری از انواع تجهیزات و پشتیبانیهای لازم، بادشمنی که او را از زمین و هوا، و از فرسنگها دور، مورد تهاجم قرار می دهد به رویارویی برخیزد. واقعیت این است که جنگهای آینده بیش از گذشته به تکنولوژی پیشرفته متکی خواهد بود، بنابراین، برای رویارویی مؤثر چاره‌ای جز این نیست که مسئولان، بعد تکنولوژی یک استراتژی دفاعی کشور، و در پی آن وضعیت علمی - تخصصی نیروهای دفاعی را دائماً در معرض یک تحول فزاینده و پرشتاب قرار دهند.

۳- پیشبرد روند پروژه‌های بازسازی

مشارکت سپاه در برنامه های بازسازی کشور قاعدتاً از ضرورت بهره برداری بهینه از مجموعه امکانات سازمانی در موقعیت فراغت از جنگ، و نیز تأمین بخشی از نیازمندیهای سپاه نشات می گیرد تا در پرتو آن بتوان علاوه بر مشارکت در برنامه های کلان بازسازی، روحیه جهادی و انقلابی را در پیشبرد روند کلی این برنامه ها القا نمود. در این خصوص سپاه ناگزیر خواهد بود که به منزله یک رقیب در کنار سایر نهادهای دولتی و خصوصی به منظور قبول پروژه های خاص عمرانی به نوعی وارد میدان رقابت شود و صلابت و پیشتازی خود را در جبهه جدید به معرض نمایش گذارد. مقتضیات خاص این میدان رقابت، که در واقع بخش قابل ملاحظه ای از عرصه عملیاتی سپاه را در بر می گیرد، ایجاب می کند که نکات زیر از سوی مسئولان سپاه مورد توجه واقع شود:

نخست اینکه مسئولان اجرایی مملکت، از ریاست محترم جمهوری تا دیگران، چنین

انتظار دارند که سپاه بتواند به مدد روحیه انقلابی پرسنل خود و سرسپردگی آنان به اعتلای نظام جمهوری اسلامی ایران، پروژه های بازسازی رادرمقایسه با سایر رقیبان با کیفیت برتر، سرعت بیشتر، و هزینه کمتری به انجام رساند.

توفیق سپاه در این ارتباط مستلزم این است که بتواند مقدمات لازم رادرخصوص فراهم آوردن تجهیزات و تخصصهای موردنیاز به نحو احسن فراهم آورد، به گونه ای که بتواند به محض شروع هر پروژه عمرانی، وظایف و برنامه های خویش رادرحدکارآیسی موردانتظاربه پیش برد. بدیهی است که هرگونه سستی، قصور، و یا خدای ناکرده اشتباهات محاسباتی، زیانهای عمده ای را برای سپاه در پی خواهد داشت.

تجربه هایی که سپاه برای پیشبرد برنامه های بازسازی بدان نیاز دارد، چه بساطپوراساسی با تجربه های اندوخته شده درطول دوران دفاع مقدس متفاوت باشد. افزون براینکه سپاه درمقطع کنونی ناچارخواهد بود تا استانداردهای جدیدانجام کارهای بازسازی را بی کم و کاست رعایت کند. دراین خصوص ضرورت ارتقای بنیة علمی - تخصصی موجود به منظور ایجاد آمادگیها و تواناییهای لازم برای پیشبرد برنامه های بازسازی کشور امری اجتناب ناپذیر خواهد بود.

نکته دیگر، به محاسبه هزینه تمام شده پروژه های بازسازی مربوط است که متأسفانه تجربه های کنونی سپاه دراین زمینه بسیار اندک است، زیرا بیشتر رده های مالی سپاه از تخصص لازم برای انجام محاسبات فنی مربوط به هزینه های تمام شده پروژه های جدید و تجربه نشده، بی بهره بوده، آشنایی زیادی باتکنیکهای پیچیده آن ندارند. دراین خصوص چه بسا ممکن است که سپاه درابتدا برآورد نازلی را نسبت به قبول یک پروژه عمرانی ارائه دهد ولی پس از قبول پروژه، دریابد که هزینه انجام کار به مراتب از آنچه که درابتدا پیش بینی شده است، بیشتری شود.

دراین فرض، سپاه ناچار خواهد بود یا بودجه بیشتری را از مسئولان بخواهد، و یا اینکه خود، زیانهای مربوط را متحمل شود. در هر دو صورت، پیامدهای منفی موضوع متوجه سپاه خواهد بود؛ و سرانجام، نکته آخر به میزان اثرگذاری سپاه بر کلیت روند فعالیتهای بازسازی مربوط می شود. چنانچه سپاه بتواند به مدد توکل، درایت و نظم انقلابی، برنامه های محول بازسازی را با کارآیی و کیفیت ممتاز به پیش برد، دراین صورت به منزله یک الگوی موفق خواهد توانست مجموعه چرخهای بازسازی را با سرعت و رونق بیشتری به حرکت درآورده، ماهیت پیشتازی و انقلابی خود را در این میدان جدید نیز به اثبات رساند.

۴- بالندگی سازمانی

ضرورت «حفظ سپاه» به عنوان یکی از گرانقدرترین دستاوردهای انقلاب اسلامی برکسی پوشیده نیست. در واقع «حفظ سپاه» در راستای «حفظ اصل نظام» برای پیشبرد اهداف عالی انقلاب، ارزش حیاتی دارد. این موضوع بارها از سوی مسئولان و الامقام، و در رأس آن مقام معظم رهبری، مورد تاکید قرار گرفته است. در اینجا این سؤال مطرح است که اساساً «حفظ سپاه» در چیست و به چه عواملی بستگی دارد.

شاید در یک تعریف سستی بتوان «حفظ سپاه» را ملازم با حفظ وضعیت موجود آن تلقی کرد. لیکن این نوع طرز تلقی امروزه از لحاظ ثنوری یک باکاستیهای فراوانی رو بروست. نظریه های سازمانی در عصر حاضر بر این نکته تاکید دارد که سازمانهای بزرگ در موقیبت عدم پویایی و رشد لازم، خود بخود، به سمت نوعی واگرایی و از هم گسستگی تدریجی کشیده خواهند شد. بدین ترتیب، می توان چنین نتیجه گرفت که در یک مفهوم کاملتر، «حفظ سپاه» عبارت از وضعیتی است که در آن بنیانهای سازمانی در روبرو با شرایط محیطی، پیوسته در معرض یک ارزیابی و تحول موزون قرار داشته، به سمت وضعیتهای عالیتر کشانده شوند. با این توصیف «حفظ سپاه» پدیده ای تکاملی و روبه رشد است که با عوامل و معیارهای گوناگون سروکار دارد. بدون شک یکی از مهمترین این عوامل ارتقای دائمی بنیه علمی - تخصصی است.

۵- ارتقای انگیزشی پرسنل

حضور فعال و مستمر نیروهای سپاه در عرصه جهاد فی سبیل الله در طول دوره ۸ ساله دفاع مقدس، بویژه در زمان رونق داشتن فعالیتهای عملیاتی، خود عاملی «مشوق و برانگیزاننده» در عمق بخشیدن به صلابت و استحکام روحی پرسنل بوده است. روبرو با رویی با کفر جهانی و ایامی منطقه ای آن جای هیچگونه تردیدی را در دل و ذهن برادران سپاهی در خصوص مشروعیت داشتن و قداست فعالیتهایشان باقی نمی گذارد. بنابراین، برادران سپاهی در ایام مشقت بار جنگ علی رغم تمام دشواریها و ناراحتیهای ناشی از حضور در جبهه، در عین حال، با عزمی راسخ و انگیزه ای نیرومند به ادای تکلیف الهی خویش مبادرت نموده، از فیوضات «نفس مطمئنه» بهره مند گشته اند. از سوی دیگر، پدیده جنگ، بخودی خود، روحیه تحولی خاصی را در بین نیروهای عامل

القامی نمود. امام راحل (قدس سره) در همان روزهای نخستین جنگ در این باره چنین فرمودند:

«جنگ که واقع می‌شود، ولو تحمیلی است این جنگ، لکن جنگ وقتی که واقع می‌شود انسان از آن خستگی و از آن چیزهایی که سست می‌کند انسان را، از آن سستیها و خستگیها بیرون می‌آید و فعالیت می‌کند و جوهره انسان که باید همیشه متحرک و فعال باشد، بروز می‌کند و در استراحت و در راحت و در این امور انسان همیشه کسل می‌شود، همیشه خمود می‌شود، قوای انسان خمود می‌شود... لکن وقتی که جنگی در کار می‌آید و حماسه‌ای وجود پیدا می‌کند... اینها انسان را از آن حال خمودی و از آن حال سستی بیرون می‌کند و انسان آن واقع خودش را که فعال است و متحرک، آن واقع را بروز می‌دهد.»^۱

با این توضیحات، وجود نوعی خلاء انگیزشی بین نیروهای سپاهی در شرایط صلح و در وضعیتی که سپاه مانند گذشته درگیر انجام مأموریت‌های رزمی نیست، کاملاً طبیعی و قابل تصور است. در چنین موقعیتی، مسئولان سپاه ناگزیر خواهند بود تا با مطالعه و اهتمام جدی نسبت به برطرف کردن خلأ انگیزشی موجود از طریق اعمال مکانیزم‌های تحول‌زا اقدام کنند. قطعاً یکی از مؤثرترین این روشها درگیر کردن نیروهای مستعد با نوعی فعالیت‌های علمی - پژوهشی است.

صرف نظر از موارد یاد شده، می‌توان دلایل دیگری را نیز برای ضرورت تقویت بنیه علمی - تخصصی سپاه در مقطع کنونی اقامه کرد. این دلایل، بیشتر به مقتضیات خاص مأموریت هر یک از نیروهای پنجگانه سپاه مربوط بوده، تقریر آن از حوصله این نوشتار خارج است.

در پایان، برای حسن ختام این مقاله، توجه مسئولان محترم سپاه را به فرازی از پیام رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (قدس سره) موسوم به پیام استقامت، که پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ تقریر گردیده و خطاب آن، بیشتر متوجه نیروهای جبهه رفته بوده، جلب می‌کند؛ بدین امید که با همان توکل و همت زمان جنگ در مقام اعتلای هرچه بیشتر وضعیت علمی سپاه برآیند.

«خودتان را برای یک مبارزه علمی و عملی بزرگ تا رسیدن به اهداف عالی انقلاب اسلامی آماده کنید... مادر شرایط جنگ و محاصره توانسته‌ایم آنهمه هنرآفرینی و اختراعات و پیشرفتهای داشته باشیم.

۱. «صحیفه نور»، جلد سیزدهم، تهران، وزارت ارشاد اسلامی، بهمن ۱۳۶۲، ص ۱۰۶-۱۰۷.

ان شاء الله در شرایط بهتر، زمینه کافی برای رشد استعداد و تحقیقات را در همه امور فراهم می‌سازیم.
مبارزه علمی برای جوانان، زنده کردن روح جستجو و کشف واقعیتها و حقیقتهاست و اما مبارزه عملی آنان در بهترین صحنه‌های زندگی و جهاد و شهادت، شکل گرفته است.^۱

ومن الله التوفیق

گزارش سمینار ارتقای سطح علمی دانشگاه امام حسین (ع)

در نیمه اول اسفندماه ۱۳۷۰ در دانشگاه امام حسین سمیناری با شرکت استادان، مسئولان و دانشجویان دانشگاه برای بحث و بررسی مشکلات و موانع ارتقای علمی در زمینه‌های آموزشی، پژوهشی و اجرایی برگزار گردید. در این سمینار ضمن تشریح فلسفه آموزش در نیروهای مسلح، مقالات و سخنرانیهای متعددی توسط رئیس دانشگاه سردار سرتیپ برادر حسینی تاش و دیگر اعضای هیأت علمی دانشگاه ارائه گردید.

در این سمینار که به مدت دو روز به طول انجامید، مباحثی از جمله، اعتبار علمی دانشگاه، کیفیت فارغ‌التحصیلان و سطح علمی استادان، نظم، تعهد، تحرک، نشاط علمی و دیگر ویژگیهای مربوط در محیط آموزشی مطرح گردید که ان شاء... گزارش مفصلتری از این نشست بطور جداگانه در شماره‌های آینده نشریه درج خواهد گردید.

پرتال جامع علوم انسانی